

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Michaël 2008

Schuld en vergeving

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
12e jaargang nr. 4, Michaël 2008

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Wonder 1
Thema: Schuld en vergeving 2
Serie: Het bewogen begin 17
De mensenwijdingsdienst 21
Bestuur en instellingen 26
Berichten uit de gemeenten 28
Allerlei 29
Internationaal 31
Boeken 36
Aankondigingen 39
Gestorvenen 40

Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan, Jolanda van Dam,
Marianne de Nooij

Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata:

Adventnummer 10 oktober 2008
Paasnummer 10 februari 2008
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te
plaatsen.

Illustratie omslag:

'De terugkeer van de verloren zoon',
Rembrandt (1636), Teylers Museum Haarlem

De Christengemeenschap
in Nederland en België
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=Zondagsdienst voor de
kinderen, Info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144,
bgg 0229-242121, M zo 10, di 9, do 10, za 8
(info), K zo 9 (info)
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769,
bgg 6628346, M zo 10, di 7, wo 9, do 9, za 9,
K zo 9.30 (info)
Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Mortsel,
03-8305860, M zo 10, wo 7, do 10 (info), vr 9.30,
K zo 9.15 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 026-3708049,
bgg 06-20018689, M zo 10 (info), do 9.30 (info),
K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898
M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info), vr 10.30
(info), K zo 9.30
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-517467
M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)
Eindhoven, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2221009,
bgg 2451134, M zo 10.45 (info), wo 9.30, vr. 9.30
(info) K zo 10 (info)
Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 035-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K zo 9.30
(info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059,
bgg 050-3096437, M zo 10.30 (info), do 10 (info),
K zo 10 (info)
Leeuwarden, Droevendal 9, 058-2151708, bgg
2893558, M zo 10.15 (info), do 9.15 (info),
K zo 9.45 (info)
Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459,
bgg 06-11302133
M zo 10.30 (info), za 10.30 (info), K zo 10 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 0522-452699 bgg:
0521-578178, M zo 10.15 (info), K zo 9.45 (info)
Middelburg, Lange Noordstr. 62, 0118-615459, bgg
583352, M zo 10 (info) K zo 9.15 (info)
Rotterdam, Lumeystr. 33, 010-4662586, bgg 4862586
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda,
076-5422983, bgg 5021945, M za 9.30 (info)
Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173
M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9,
K zo 9.30
Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-352403,
bgg 06-40717174, M zo 10.30 (info), do 9.15
(info), za 10 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506

Groot Hertoginnelaan 4
2517 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

De aartsengel Michaël wordt vaak afgebeeld met een weegschaal. Dit beeld herinnert er ons aan, hoe hij de mensen na de dood helpt hun daden van het voorbije aardeleven te wegen: heb ik wat ik anderen schuldig ben al voldoende goedgeemaakt, heb ik anderen die mij iets schuldig zijn wel voldoende vergeven? In dit Michaël-nummer van In beweging staan schuld en vergeving als thema centraal en worden belicht vanuit een therapeutisch, een persoonlijk en een religieus gezichtspunt.

Seminariestudent Paul-Philippe Stevens schreef voor de serie 'Het bewogen begin' een bijdrage over Heinrich Ogilvie, de priester met wie het destijds allemaal begonnen is in Nederland. En op veler verzoek treft u een samenvatting aan van de voordracht die Hans-Werner Schroeder (zie ook het interview met hem in het Pinkster-nummer) dit voorjaar in verschillende gemeenten heeft gehouden over de mensenwijdingsdienst.

Twee opmerkelijke en echt Michaëlische boeken worden besproken in de boekenrubriek. Beide boekauteurs zijn arts en doen elk op eigen wijze een goed onderbouwde poging om een aantal materialistische heilige huisjes omver te werpen.

In de Aankondigingenrubriek treft u relatief veel 'ver weg' evenementen aan. Organiseert uw gemeente een activiteit die voor bredere kring de moeite waard is, schroom niet en stel de redactie op de hoogte, zodat wij het bericht kunnen opnemen.

Marianne de Nooij

Wonder

Ze stond in een hoop zorgvuldig samengeveegde bladeren: een klein meisje met rode wangen en haren. Door haar knietjes zakkend, schepte zij haar armen vol blad en liep naar het midden van de straat, waar geen blaadje meer lag. Terwijl ze een sprongetje maakte, gooide ze met een juichkreet de bos bladeren in de hoogte en wachtte met een stralend gezicht tot een regen van gekleurde herfstbladeren over haar neerdaalde. 'Nog een keer', hoorde ik haar denken. Blij huppelde ze weer naar de hoop bladeren terug.

Met een glimlach sloeg ik haar gade, maar ik voelde ook weemoed. Ooit was ik net zo'n kind als zij... Wat een contrast! Had ik zo even niet verbeterd, samen met de burens, de bladeren op een hoop geveegd, in een verwoede poging 'dat afval' van de straat te krijgen? We hadden de veegwagen al in de verte gehoord en hoopten op een bladvrije stoep en straat. Wel zo veilig, nietwaar?

Och, konden wij maar weer worden als de kinderen: niet altijd eerst de last van de bladeren ervaren, maar genieten van het spel van de bladerregen; spelen met dat wat de natuur ons brengt en schenkt. Misschien moeten wij, volwassenen, gewoon het besluit nemen om, met hulp van de kinderen, wakker te willen worden voor het wonder van alledag.

Marjolein te Pas

Thema: Schuld en vergeving

In dit thema over schuld en vergeving vertelt de arts Annejet Rümke in een vraaggesprek met Judith van der Bend over ziekmakende en genezende aspecten van schuld en vergeving. Geïnspireerd door het boek 'De spirituele betekenis van vergeving' van Sergej Prokofieff schreef Nelle Amons een bijdrage over de persoonlijke beleving van het schuldig voelen en de daarmee verbonden vergiffenis. Tot slot gaat Bastiaan Baan in op de noodzaak tot vergeven, die ook reikt tot voorbij de poort van de dood.

Vergeven maakt ruimte voor toekomst

door Judith van der Bend (gemeente Amsterdam) in gesprek met Annejet Rümke (arts)

Met schuldgevoelens kom je altijd in het verleden terecht: je hebt niet ingegrepen in een moeilijke situatie; je had iets kunnen voorkomen, maar dat heb je niet gedaan en daar voel je je schuldig over. Of er zijn je in je kindertijd dingen aangedaan waardoor je gekwetst, beschadigd of getraumatiseerd bent. Je bent boos op degenen die dit hebben veroorzaakt, maar dat zijn ook de mensen van wie je veel houdt. Zo lopen gevoelens van schuld en wrok door elkaar heen. Daar kan iemand verstrikt in raken. Er zijn meerdere vormen van schuldgevoel. Een ouder of kind kan zich schuldig voelen ten opzichte van een overleden kind of een broertje of zusje: waarom ben ik niet in zijn plaats gegaan, waarom heb ik dit niet voorkomen? Ook mensen die een concentratiekamp of andere oorlogssituatie hebben overleefd voelen zich vaak schuldig naar hun gestorven medeslachtoffers. Maar ook kunnen mensen zich zelf schuldig voelen aan traumatische dingen die hen zijn overkomen of aan het feit dat ze een gehandicapt kind hebben.

Op welke gebieden spelen schuldgevoelens zich af?

Er zijn verschillende terreinen te onderscheiden. In het gebied van het Ik (de wezenskern van de mens) heeft schuldgevoel te maken met het nemen van verantwoordelijkheid: onder ogen zien wat je verkeerd gedaan hebt. Kun je iets goed maken, iets in balans brengen? Dat is bijvoorbeeld de drijfveer van junks die, eenmaal afgekickt, op scholen voorlichting over drugs gaan geven. Zij willen anderen dit lot besparen.

Er bestaat ook illusionair schuldgevoel. Dat speelt zich op het astrale (psychisch-emotionele) vlak af en komt veel voor in situaties van mishandeling en misbruik. De dader praat het slachtoffer schuldgevoel aan en motiveert dat dan als volgt: 'het komt omdat jij te verleidelijk was', of 'omdat jij niet goed voor me hebt gezorgd'. De zaken worden dan eigenlijk omgekeerd. Onder dit ingeprente schuldgevoel kunnen haat en woedegevoelens verscholen zijn, maar deze blijven vaak onbewust. Een andere vorm van illusionair schuldgevoel ontstaat als

De Boeddha

Vasthouden aan woede is als het grijpen van een gloeiende kool om die naar een ander te gooien; jij bent degene die je brandt.

iemand doorschiet in een chronische slachtofferrol en voor alles wat verkeerd gaat alle schuld op zich laadt: 'het komt allemaal door mij'. Een dergelijke houding werkt verlamdend op de omgeving en op de persoon in kwestie, het geeft een schijn van macht en maakt de omgeving machteloos.

Schuldgevoel op het etherische vlak (het gebied van de levenskrachten) heeft te maken met het waarnemen van menselijke onvolmaaktheden en daar aan lijden. Niet kunnen voldoen aan het diep in ons innerlijk levende beeld van de mens: 'dat mensen elkaar dit kunnen aandoen!'. Je lijdt er aan dat je het niet waar maakt een goed mens te zijn en aan het feit dat het ons als mensheid evenmin lukt. Dit kan een drukkend schuldgevoel met depressieve gevoelens opleveren. Er zijn psychiatrische beelden waar schuldgevoelens bij horen: depressieve mensen lopen vaak met schuldgevoelens rond die voor anderen moeilijk invoelbaar zijn. Maar er zijn ook mensen die juist te weinig gevoelens van schuld hebben, die geen verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen gedrag. Zij hebben eigenlijk een morele stoornis en kunnen zich niet in iemand anders inleven, ze genieten ervan macht over iemand anders uit te oefenen. We spreken dan van een antisociale persoonlijkheid.

Hoe werken schuldgevoelens in op je energie?

Schuldgevoel zuigt je levensenergie weg, als je er vanuit je Ik niet iets mee doet. Dan werkt het verlamdend en maakt het machteloos. Sterke en machteloos makende schuldgevoelens kunnen zo een depressie tot gevolg hebben. Een vaak voorkomende vicieuze cirkel is de volgende. Een moeder denkt steeds, dat het haar schuld is dat haar

Annejet Rümke (1955) is antroposofisch arts. Zij is werkzaam in de kinderspsychiatrie en heeft een eigen praktijk. Ze houdt zich bezig met constitutievragen en biografische problematiek. Daarnaast geeft zij les en nascholingen aan o.a. de Leidse Hogeschool, de Wervel, het Edith Maryoncollege en op diverse cursussen in Rusland, Duitsland, Zwitserland en Engeland. In 2004 verscheen haar boek 'Verkenningen in de psychiatrie' (Uitg. Christofoor)

inmiddels allang volwassen zoon verslaafd is geraakt. Ze kan hem daarom niets weigeren en gaat in op alle, ook onredelijke vragen om hulp. Hierdoor put ze zichzelf uit en blijft haar kind in een afhankelijke positie. Uiteindelijk verandert er niets. Als ze zich los kan maken van haar schuld als ouder en het levenslot van haar kind meer gaat aanvaar-

Anoniem

Rancune is een gif dat men inneemt in de hoop de ander kwaad te doen.

den als bij hem horend, ontstaat er een gezondere verhouding.

Overmatige schuldgevoelens en anderzijds verwijten in relaties kunnen verlamdend werken. Dit gebeurt vaak bij situaties van overspel. Beide partners blijven elkaar verwijten maken, de een is het slachtoffer van het vreselijke gedrag van de ander. Mensen kunnen op die manier jarenlang in onvruchtbare patronen van verwijten en schuldgevoel aan elkaar vastzitten. Dat is heel onvrij – tot in een volgend leven! – en ook niet productief. Zolang de een de ander steeds verantwoordelijk houdt voor de ellende, komen beiden niet vooruit. Maar voor vergeving en verder gaan moet eerst de eigen pijn gevoeld mogen zijn en erkend worden door de ander, dan kan er weer werkelijk contact zijn en kunnen beiden aan de situatie groeien..

Therapie

Zowel schuldgevoelens als wrok – niet kunnen vergeven – kunnen iemand dus langdurig in een verlamdende greep houden. Hoe kun je dit patroon doorbreken?

Therapie is natuurlijk afhankelijk van de hulpvraag en de situatie van iemand en richt zich nooit alleen op vragen rond schuld en vergeving. Slachtofferschap en ouderschap maken altijd beide deel uit van ons leven en kunnen vaak verwarrend door elkaar lopen. Dit zie je sterk in gevallen van tweede en derde generatie problematiek. Juist ouders die als kind verwaarloosd of mishandeld zijn willen hun kinderen een betere jeugd geven, maar vaak lukt dit niet en herhalen patronen zich. Het kan dan erg belangrijk zijn zowel de schuld van de dader, als de pijn en machteloosheid van het slachtoffer bewust te

beleven en een plek te geven. Jezelf kunnen vergeven en de ander vergeven kan dan genezend werken door de generaties heen, naar mijn gevoel zelfs naar al gestorven familieleden en nog ongeboren kinderen.

Wat nodig is, hangt dus af van de situatie en het soort schuldgevoel. Voelt iemand zich reëel schuldig over dingen die verkeerd zijn gegaan en moet hij of zij daarmee zien te leven, of gaat het om aangepraat illusionair schuldgevoel? Er zijn verschillende stappen bij het verwerken van traumatische gebeurtenissen.

Om te beginnen moet de situatie zich stabiliseren. Daarna beginnen we met het doorwerken van 'wat geweest is'. Dan komt oude pijn en terechte boosheid, soms voor het eerst, naar boven. Vaak zie je mensen in de loop van de therapie nog bozer worden. Ze komen dan bij hun eigen pijn en verdriet terecht. We kijken naar de rol van henzelf en van de anderen in het proces, naar overlevingsgedrag en vastgeroeste patronen. Kunnen we die rolpatronen doorbreken en vrij worden van het verleden? Daarbij moet de oude pijn worden geïntegreerd in het leven. Dat lukt pas als iemand ook zin kan geven aan zijn lot, ook aan de moeilijke en pijnlijke aspecten daarvan. Vaak zie je dat, als mensen dit lukt, ze ook iets positiefs gaan doen met dat wat uit pijn ontwikkeld is, ze worden bijvoorbeeld zelf hulpverlener of gaan zich op een andere manier inzetten voor de samenleving. Dit kan eigenlijk pas als er iets van vergeving is opgetreden, als iemand niet in de slachtofferpositie vastgeketend zit maar daarvan is vrij geworden. Vergeven is accepteren dat de situatie zó is als hij is, dat de ander is zoals hij is: liefdevolle gevoelens ontwikkelen, die samenhan-

Subhashitarnava, 83

Tallose mensen zijn kwaad zonder reden, een groot aantal is kwaad met reden; er zijn maar weinig mensen die niet kwaad worden terwijl ze daar een reden voor hebben.

gen met begrip op een diepere menselijke laag. Vergeven betekent ook: geen energie meer steken in wraakgevoelens. Hiermee houden deze gevoelens op stoorzender te zijn in de levensenergie. Vergeven heeft niet te maken met vergeten en verdringen, het is juist bewust doorleven en verantwoordelijkheid dragen voor jezelf. De ander loslaten. Of als je jezelf moet vergeven, de schuld loslaten. Dat is geen eenvoudige opgave.

Vergeven doet je in eerste instantie lijden, het doet pijn. Je kunt zo'n proces niet met grote stappen doorlopen. Het kost tijd. Ronduit gevaarlijk vind ik het om vanuit een karmagedachte of andere ideologie een ander mens vergeving op te leggen. Je kunt niet tegen een misbruikt kind zeggen: 'Ja, maar je hebt je ouders toch zelf uitgezocht', of tegen een oorlogsslachtoffer: 'Je moet maar vrede hebben met je lot'. Zoiets gaat niet vanzelf. Het ligt bovendien in de vrijheid van ieder individu of hij aangedaan leed kan vergeven. Daar moet je je Ik-krachten voor aanspreken, verantwoordelijkheid nemen voor het eigen lot en er iets mee doen. Het is dan ook niet iets wat je voor een ander kunt doen, je kunt alleen werkelijk vergeven op grond van een innerlijk en individueel besluit.

Hetzelfde geldt voor het vragen om vergeving, wat altijd inhoudt dat je beseft en erkent, wat je de ander aangedaan hebt. Als je dit oprecht kunt, werkt het genezend op zowel het slachtoffer als de dader. In het groot zie je dit gebeuren als er excuses gemaakt worden voor een verleden van slavernij of andere door het ene volk aan het andere volk gedaan onrecht. In het klein tussen partners, ouders en kinderen of andere individuen.

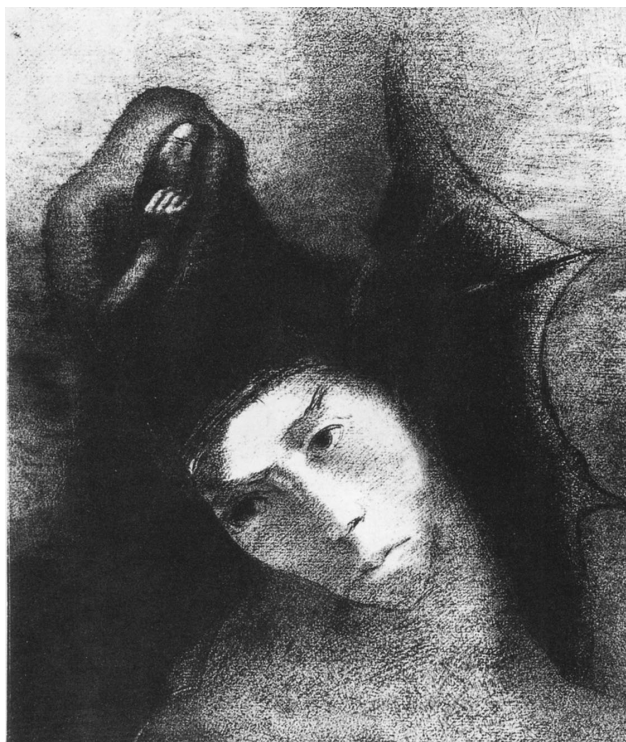
Als die vraag om vergeving en de excuses niet komen, zie je vaak verharding optreden. Bij medische fouten is het bijvoorbeeld opvallend, dat de patiënt meestal geen rechtzaak aanspant alleen vanwege de fout zelf, maar dat het gaat over de manier waarop er mee omgegaan is. Als iemand het gevoel heeft dat de arts zijn verantwoordelijkheid ontkent, als er geen werkelijk gesprek en ontmoeting ontstaat, voelt de patiënt zich in de kou staan. Dat leidt tot verharding, het tegendeel van vergeven. Wanneer de fout wordt toegegeven en er oprechte spijt wordt betuigd, kan er eerder worden vergeven. Dan ontstaat toenadering en kan je het gebeurde samen dragen.

Cognitieve gedragstherapie kan goed werken om de vraag 'hoe reëel is een schuldgevoel' te beantwoorden. Illusionair schuldgevoel is in groepsverband van lotgenoten goed aan te pakken; bij een ander zie je vaak veel eerder dat een schuldgevoel niet terecht is dan bij jezelf. Kunstzinnige therapie kan op een diepere laag helpen om processen zichtbaar te maken en je vanuit je gevoel met het gebeurde te verbinden. Je kunt dan bijvoorbeeld werken met verhalen, poëzie of beelden uit de mythologie. Beelden zijn bovenpersoonlijk, ze spreken tot ons allemaal, en daarom zijn ze vrijlatend. Juist daardoor kunnen ze diep en transformerend inwerken op de ziel.

Een dramatische situatie met verwarrende schuldgevoelens en boosheid ontstaat wanneer iemand zich van het leven berooft. Familie, vrienden, maar ook behandelaars en medepatiënten worstelen met schuldgevoelens, maar ook met gevoelens van verlaten zijn en woede. Voor ouders is het onverdraaglijk zwaar als hun kind zijn leven zelf

Henry Wadsworth Longfellow

*Als we de verborgen geschiedenis van onze vijanden zouden kennen,
zouden we in ieder leven genoeg zorgen en verdriet vinden
om alle vijandelijkheid te ontwapenen.*

*'De verzoeking van de heilige Antonius (18)',
Odilon Redon (1896), Parijs. Antonius: "Wat is het doel?".
De duivel: "Er is geen doel".*

beëindigt. Degene die zich suïcideert legt vaak de verantwoordelijkheid daarvoor bij anderen. Maar in wezen is iedereen verantwoordelijk voor zijn eigen leven. Je neemt uiteindelijk zelf de beslissing of je een eind maakt aan je leven. Het is dan ook meestal niet de schuld van de familie of vrienden en collega's als iemand uit het leven stapt. Er is altijd een keuzemoment en de omgeving kan zelfdoding heel vaak niet voorkomen. Als iemand vanuit een psychose of diepe

depressie zichzelf ombrengt, beschouw ik dat eerder als een ongeluk, iets wat niet de wil van die persoon zelf hoeft te zijn. Soms kun je je er ook over verbazen, hoe lang mensen met een heel zwaar lot hun leven nog hebben kunnen uithouden. Dat is iets wat naar mijn idee door de geestelijke wereld ook wordt gezien. Schuldgevoel en soms ook woede overdekken vaak de rouw van de nabestaanden. Het is dan belangrijk hier ruimte aan te geven, er naar te kijken en zichzelf en de ander te kunnen vergeven. Dan pas komt er plaats voor rouw en ruimte om zich weer met de gestorvene te verbinden.

Ligt er een verbinding tussen het verwerken van schuld en het religieuze leven?

Er hangt veel af van het religieuze leven van de persoon in kwestie. Een arts heeft een andere rol in deze dan een geestelijke. De arts of therapeut stelt een diagnose en komt met een voorstel voor de therapie. Hij of zij staat aan de kant van de ziel van de patiënt; hij volgt diens proces op individueel niveau. Een geestelijke stelt geen diagnose en biedt geen therapie aan. Hij of zij zoekt aansluiting bij het hogere wezen van de mens en bij geestelijke realiteiten. Met behulp van een ritueel kan de verbinding met de geestelijke wereld worden versterkt of hersteld.

Confucius

*Aangedaan leed betekent niets,
tenzij je het je blijft herinneren.*

Veel mensen zijn niet meer aan een kerk gebonden, maar zijn wel gevoelig voor rituelen. In therapiegroepen gebruiken we die dan ook. Rituelen hebben beeldkarakter en werken door tot in de levenskrachten, het etherlichaam. In die zin werken ze ook genezend. Genezing vond vroeger altijd zo plaats, want een arts, een sjamaan was tegelijk ook geestelijk leider. Dat is in onze cultuur nu steeds meer uit elkaar gegroeid. In religie is plaats voor algemeen menselijke, genezende en weer verbindende rituelen. In therapie zijn de rituelen vaak meer individueel en komen voort uit het proces van de therapie. Verlamdend schuldgevoel, maar ook gevoelens van haat en wraak zetten de mens buitenspel.

Door middel van dergelijke rituelen komt iemand weer in de levensstroom, kan iemand zichzelf weer als mens aanvaarden en zich opgenomen voelen in de liefde van de goddelijke wereld.

Wanneer je als therapeut naast je medemens gaat staan, zijn levensverhaal aanhoort en dat zonder waardeoordeel kunt laten staan, dan kan de therapie een religieuze dimensie krijgen. Sommige knopen in een mensenleven zijn niet te ontwarren. Dan kun je ook als therapeut verbinding met de engel van de ander zoeken. Soms kun je het gevoel krijgen dat er een hoger, liefdevol wezen bij het gesprek aanwezig is. Mensen geven hier een verschillende naam aan afhankelijk van hun religieuze achtergrond.

De spirituele betekenis van vergeving

door Nelle Amons (gemeente Driebergen)

Op mijn zesde verjaardag kwam ik uit school – waar ik toen alleen heen mocht lopen – en plukte een wit bloemetje van de heg. Daarmee in mijn hand liep ik de kamer in, waar de verjaarsvisite wachtte. Mijn moeder, die altijd alles zag, merkte het bloemetje in mijn hand op en vroeg waar ik dat vandaan had. “Dat vond ik op de grond”, zei ik. “Je jukt”, zei mijn moeder, “dat heb je geplukt”. Meer woorden werden er niet aan het voorval vuilgemaakt, maar dat “je jukt” voelde als de steek van een bij, waarbij de angel in het vlees blijft zitten.

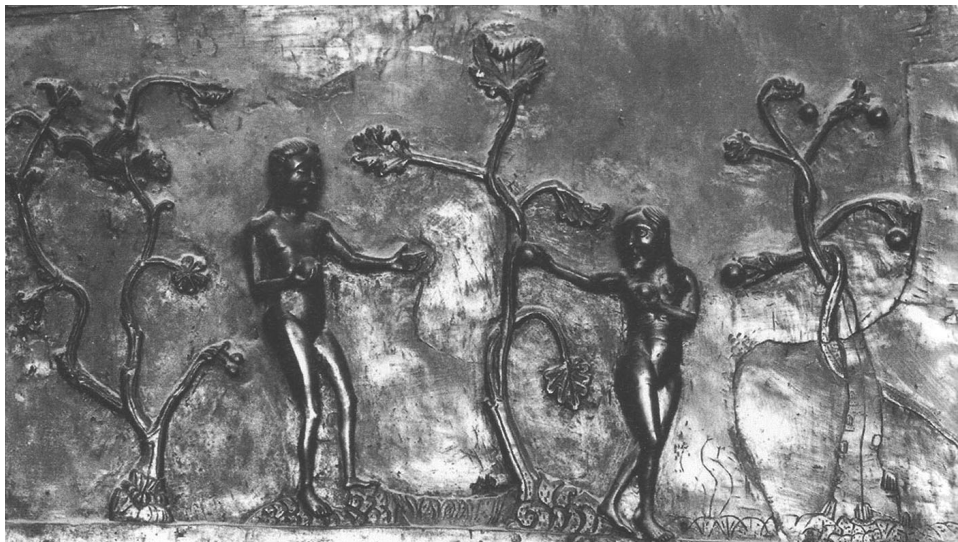
Een ander voorval: Als meisje van ongeveer tien jaar zei ik eens tegen een buurvrouw, dat ik de naam van haar zoontje, Klaas, lelijk vond. De uitdrukking op haar gezicht, die

verried hoe zeer ik haar kwetste, heb ik nooit kunnen vergeten. Twee kinderbelevenissen, twee krassen op mijn ziel. Komt dat, omdat noch moeder noch buurvrouw het kind vergaf wat het fout gedaan had?

Vaak vroeg ik me af of ik zélf eigenlijk wel kon vergeven, als een ander jegens mij iets deed wat me kwetste. Er deden zich in de loop van mijn leven vele gelegenheden voor, het al oefenend uit te proberen. Met wisselend succes. En tot mijn schrik bleek ook regelmatig dat zelfs dan, wanneer ik dacht de ander oprecht te hebben vergeven, de angel van mijn gekwetstheid niet écht was verdwenen, maar nog altijd riep om een soort straf- of wraakactie, waarmee mijn vergiffenis door de mand viel en een schijn-

Anoniem

*Het begin van vergeven is:
het loslaten van de hoop op een beter verleden.*

'De zondeval', Bernward von Hildesheim (1015), Hildesheim

vergifenis bleek te zijn. Er kwam nog een vraag bij, die samenhang met de vijfde bede van het Onzevader: 'Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren'. Kan ons pas vergiffenis worden geschonken door God, door Christus, wanneer en voorzover wij geleerd hebben, de ander die ons iets misdaan heeft, te vergeven? Deze drie vragen bleven me steeds bezighouden.

Gepotentieerde verdraagzaamheid

In 1991 verschijnt het boek 'Die okkulte Bedeutung des Verzeihens' (1), door Sergej Prokofieff, in het Nederlands vertaald als 'De spirituele betekenis van vergeving' (2). De schrijver maakt daarin duidelijk wat naar zijn mening werkelijk vergeven inhoudt en welke positieve én verreichende spirituele krachten er mee verbonden zijn. Dit geeft

antwoord op mijn vragen en bevestigt, dat een mens, als hij de ander werkelijk vergiffenis kan schenken, iets heel maakt wat gescheurd is, wat ik altijd al vermoed had. Dit blijkt bij anderen ook te leven. Eens sprak een tachtigjarige deelneemster aan een gespreksgroep die ik begeleidde, het zo uit: "Als je met een van je kinderen een slechte verhouding hebt, moet je dat in orde brengen. Want dat betekent dat er iets kapot is en dat te helen is niet alleen van belang voor onszelf, maar ook voor God. Ik wil niet sterven, voordat ik geprobeerd heb dat te herstellen." Ik mocht toen meemaken hoe deze oude dame met heel veel moed op weg ging, maar jammer genoeg niet slaagde. Moeder én dochter bleken namelijk niet in staat die stap te zetten, die aan vergeven, verzoenen en helen vooraf gaat. Een stap die vraagt om het overwinnen van je

Josiah Bailey

*Zij die het meeste vergeven,
zullen het meest vergeven worden.*

gekwetste ego en om een zo grote interesse in de ander, dat alle negatieve oordelen en gekwetstheden als het ware wegsmelten. Dat lukt alleen als je al je aandacht consequent op de positieve en goede eigenschappen van de ander richt. Een stap die 'ware tolerantie' kan worden genoemd. Het werkelijke vergeven vormt dan de tweede stap, is als het ware tolerantie op een hoger niveau, 'gepotentieerde verdraagzaamheid'. Deze twee begrippen, verdraagzaamheid en vergeven, in de praktijk brengen door het zetten van deze twee stappen is in onze tijd hoogst actueel, aldus Prokofieff. Hij noemt de twintigste eeuw de moeilijkste en meest tragische eeuw in het gehele aardebestaan. De twee-eenheid 'schuld' en 'vergeving' zijn langzamerhand als het ware uit elkaar gedreven, zegt hij. Schuld wordt vooral in juridische zin gebruikt, samenhangend met wetten en geboden, vergeving in moreel-zedelijke zin. Maar de beide begrippen horen onverbrekkelijk bij elkaar. Gelukkig is dat de laatste jaren toch ook duidelijk geworden, getuige onder andere de Waarheids- en Verzoeningscommissies in Zuid-Afrika en andere landen. Prokofieff noemt de polariteit tussen schuld en vergeving een 'barometer' voor de mate waarin de concrete impuls van de Christus zijn werking heeft op aarde. Schuld - en wraak - noemt hij oudtestamentisch, vergeving een toekomstideaal, samenhangend met vrijheid en liefde. "De moraal komt niet meer van buiten, dat is achterhaald, maar de tijd vraagt van iedere individuele mens inzicht in de diepere spirituele impulsen van de tijd en een eigen vrije verhouding tot zichzelf en de wereld te ontwikkelen, een eigen moraal", zegt Prokofieff.

Na de besproken twee stappen volgt nog

een derde stap die er in bestaat het lot van de ander - of zelfs van de groep - op je te nemen en mee te dragen. De kracht daarvoor verwerf je door volledig onegoïstisch te worden en je aardse mensenliefde te vergeestelijken.

Het allerhoogste niveau wordt bereikt als je bereid bent aan het lot van de gehele mensheid deel te hebben, dat mee te lijden. Dan ligt ook de weg open mee te gaan werken aan de verlossing van de tegenmachten. De Christus heeft ons alle stappen van deze weg voorgedaan, voorgeleefd. Hij vertegenwoordigt het verre ideaal dat ons uit de toekomst tegemoet komt.

Onvermoede krachten

Als mens van onze tijd kun je van tijd tot tijd beleven, hoe je onbewust of halfbewust wordt opgeroepen de boven beschreven weg te gaan, althans de eerste stappen te zetten. Tegelijkertijd ervaar je echter, hoe moeilijk het is zelfs maar een teen op de onderste tree van de trap omhoog te zetten; hoe je voet steeds weer afglijdt.

Als de ander om vergeving vraagt, expliciet of impliciet, blijf je vaak niet in staat het goede antwoord te geven, zoals ook blijkt uit het indringende voorbeeld dat de bekende Nazi-jager Simon Wiesenthal ons voorlegt in zijn boek 'De zonnebloem. Een vertelling over schuld en vergeving' (3) dat ook Prokofieff in zijn boek noemt.

Eens wordt de schrijver, op dat moment als geïnterneerde tewerkgesteld in het ziekenhuis van het kamp Lemberg, bij een zwaar gewonde en stervende Duitse soldaat geroepen, die met een jood wil spreken. De Duitser voelt een enorme, dag en nacht kwellende, gewetenswroeging over de wrede daden, die hij begaan heeft tegen-

Samuel Johnson

Een wijs man maakt haast met vergeven, want hij beseft ten volle de waarde van de tijd en zal niet dulden dat die met nodeloze pijn voortschrijdt.

over de joodse inwoners van de Oekraïense stad Dnjepropetrosvk en vraagt Wiesenthal als 'plaatsvervanger' van de joodse slachtoffers, hem te vergeven: "Tijdens de lange nachten waarin ik op de dood moet liggen wachten, heb ik er steeds naar verlangd om er met een jood over te praten... en hem om vergeving te vragen... Ik besef heel goed dat wat ik van u verlang, eigenlijk te veel gevraagd is. Maar zonder antwoord kan ik niet in vrede sterven." Na deze woorden valt er een stilte, waarin Simon Wiesenthal zwijgend, zonder één woord, de kamer verlaat.

De vraag of hij juist heeft gehandeld, wordt voor Wiesenthal tot een existentieel vraagstuk en hij schrijft over het gebeuren het boven genoemde boek, waarin hij de morele vraag die de soldaat hem stelde, tot alle mensen richt. De reacties die hij van vele vooraanstaande denkers en schrijvers ontvangt, blijken echter zo persoonlijk en divers, dat zijn vraag onbeantwoord blijft.

In een ander, zeer aansprekend voorbeeld beschrijft Prokofieff, dat aan een mens die wel in staat is tot werkelijk vergeven onvermoede krachten ten deel kunnen vallen.

In 1943 had George Ritchie, toen een Amerikaanse rekrut in opleiding voor deelname aan de Tweede Wereldoorlog een bijna doodervaring. Hij had tijdens een oefening een zeer zware longontsteking opgelopen en alleen een directe injectie met adrenaline in zijn hartspier redde hem. Terwijl hij buiten zijn lichaam was, had hij zeer indringende ervaringen en had hij ook een ontmoeting met de opgestane Christus in de niet-zintuiglijke wereld. Deze ontmoeting maakt zo'n indruk op hem dat zijn leven een totaal andere richting neemt. Hij wordt van een materialistisch ingestelde

jonge man tot een diepgelovig christen, die in de gezichten van alle mensen die hij ontmoet de Christus zoekt. In mei 1945, direct na de capitulatie van Duitsland, wordt hij als medicus naar een pas bevrijd concentratiekamp gestuurd in de buurt van Wuppertal, om daar de gevangenen medische hulp te verlenen. Hij ervaart wat hij in het kamp ziet, als erger dan alles wat hij in de oorlog heeft beleefd. Soms is hij niet meer tot handelen in staat, maar zoekt alleen maar in de gezichten van de mensen, tot – zoals hij schrijft – het gelaat van Christus hem aankijkt. Zo leert hij Wild Bill Cody kennen, zoals hij door de Amerikanen genoemd wordt, een Poolse jood. In tegenstelling tot alle andere gevangenen, waarvan de meeste nauwelijks meer kunnen lopen, loopt hij nog rechtop, zijn zijn ogen helder en lijkt zijn energie onuitputtelijk. Hij fungeert als een soort tolk in het kamp, omdat hij vijf vreemde talen spreekt en werkt met de Amerikanen samen bij het vaststellen van de personalia van de overlevenden en de gestorvenen. Als Ritchie hem beter leert kennen, groeit zijn verbazing: "Hoewel Wild Bill Cody 15 of 16 uur per dag werkte, leek hij nooit moe. Terwijl wij geregeld totaal op waren, leek zijn kracht alleen maar toe te nemen. Uit zijn gezicht straalde medelijden met zijn medegevangenen en als ik geen moed meer had, laafde ik me aan deze glans".

Ritchie veronderstelt, dat Bill Cody pas heel kort in het kamp zit, maar leest tot zijn grote verwondering in de papieren dat deze al zes jaar geïnterneerd is. Hij merkt op dat Bill door iedereen als een vriend wordt beschouwd en bij conflicten steeds als bemiddelaar wordt gevraagd, waarbij hij partijen tot begrip van elkaar brengt en

Robert Holden

Oprecht vergeven is de bereidheid tonen om je oordeel over jezelf te veranderen.

steeds aanraadt, vergeving te oefenen. Op een dag vertrouwt hij Ritchie zijn levensgeschiedenis toe. "We leefden in de joodse sector van Warschau. Mijn vrouw, onze twee dochters, drie zoontjes en ik. Toen de Duitsers onze straat bereikten, zetten zij ze allemaal tegen de muur en openden het vuur. Ik smeekte hen, met mijn gezin te mogen sterven, maar omdat ik Duits sprak, zetten ze me in een werkgroep. Toen moest ik voor mezelf besluiten of ik me tegenover de soldaten, die mijn gezin hadden vermoord, over zou leveren aan haat. Het was een gemakkelijke beslissing voor me. Ik was namelijk rechter. In mijn praktijk had ik te vaak gezien wat haat aanricht in de ziel en zelfs het lichaam van mensen. De haat had zojuist de zes mensen gedood, die me het allerliefst waren op de wereld. Ik besloot dat ik de rest van mijn leven er aan wilde wijden, ieder die op mijn pad zou komen, lief te hebben." Ritchie schrijft vervolgens: "Ieder mens lief te hebben... dat was de kracht die deze man in zo'n goede conditie had gehouden. Het was de kracht

die ik voor de eerste maal in mijn ziekenhuiskamer had ontmoet, die Jezus Christus door de mens heen wil laten schijnen, of deze zich dat nu bewust is of niet."

Uit dit laatste voorbeeld blijkt dat de weg die van ware verdraagzaamheid naar vergeving voert en van daar naar het op zich nemen van het lot van de andere mens, tot in het lichamelijke helend, opbouwend werkt. Hoe zou het er met de mensen en de wereld uitzien wanneer het ons een heel klein beetje zou gaan lukken de eerste stappen op deze weg te zetten? Zou de 21^e eeuw daardoor tot de eeuw kunnen worden, waarin de zon van verzoening, van vrede weer gaat schijnen? Waarin de mensen de krassen die zij – gewoon omdat ze mensen zijn – op elkaars ziel maken, helen door elkaar te vergeven?

- (1) Sergej O. Prokofieff, *Die okkulte Bedeutung des Verzeihens, Freies Geistesleben Stuttgart* 1995
- (2) Sergej O. Prokofieff, *De spirituele betekenis van vergeving, Vrij Geestesleven Zeist*, 1996
- (3) S. Wiesenthal, *De zonnebloem. Over de grenzen van de vergeving*, H.J.W. Becht Haarlem, 1978

Dag Hammarskjöld

Vergeven is het antwoord op de droom van een kind over gebroken voorwerpen die weer heel gemaakt worden, over verontreinigde dingen die weer schoon geworden zijn.

Zonder vergeven geen leven

door Bastiaan Baan (geestelijke, gemeente Zeist)

Wanneer de ene mens de ander iets schuldig is, ontstaat tussen dader en slachtoffer een verbinding, die niet eenzijdig kan worden opgeheven. In zekere zin zijn schuldenaar en slachtoffer op elkaar aangewezen. Ook al is één van beiden van goede wil en bereid om te vergeven of vergeven te worden: zolang de ander daar niet aan toe is, staat het proces stil of begint van voren af aan. Dit wordt geïllustreerd door een wonderlijke ontmoeting, die zich afspeelt op de Grote Verzoendag (Jom Kippoer). Kohn, zo vertelt de anekdote, komt zijn aartsvijand en rivaal Goldstein in de synagoge tegen. Hij denkt: laat ik mijn beste beentje voor zetten. Hij steekt zijn hand uit en zegt: "Goldstein ik wens jou alles toe wat jij mij toewenst." Waarop de ander zegt: "Begin je nou alweer?!" – en de ellende begint van voren af aan.

Er zijn er twee nodig om echte vergeving tot stand te brengen. Zolang dat nog niet het geval is, kun je echter toch in stilte je werk doen. Ik noem dat: mijn huiswerk maken. Je moet er de tijd voor nemen, totdat de tijd rijp is en de vonk van de vergeving over kan springen.

Standpunt verplaatsen

Zonder vergeven geen leven. Vergeven is een activiteit die nog tijdens het leven plaats moet vinden. Nu kan het nog, straks is het te laat. Dat besef ontstaat veelal vlak voor het sterven: er moeten nog onafgemaakte zaken in orde gebracht worden. Tijdens het leven kunnen de zaken zo vereffend worden, dat je de ander los kunt laten en dat de

ander jou los kan laten. Met de dood komt het onherroepelijke gevolg van onze daden en staan we voor voldongen feiten. Wanneer iemand gestorven is, dan is vergeving in de eerste plaats de taak van de levenden. Die hebben de mogelijkheid om nog vergeving te schenken en met terugwerkende kracht iets goed te maken. Wij levenden hebben daarin een verantwoordelijkheid naar de gestorvenen toe. Dat dit ook met terugwerkende kracht kan gebeuren, ken ik uit de zielzorg waar je soms van mensen hoort dat de gestorvene hen niet met rust laat.

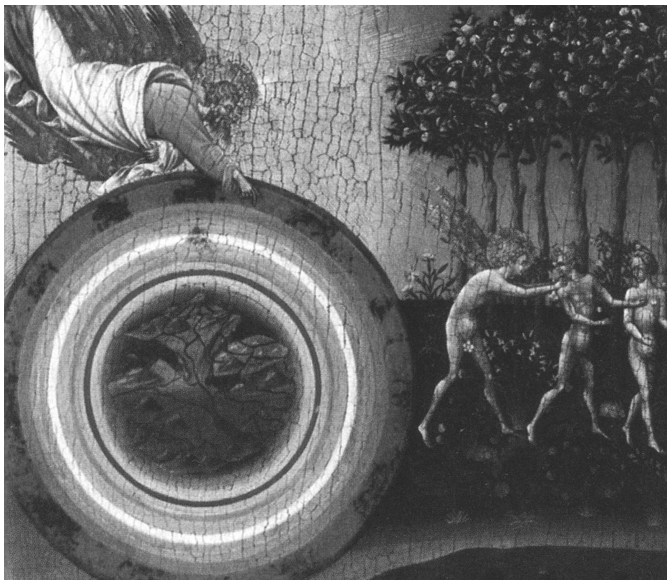
Een weduwe vertelde eens: 'Nu is het toch te laat. We waren al ettelijke jaren gescheiden toen mijn ex-man stierf. We hebben al die jaren geen contact meer gehad. Gedane zaken nemen geen keer. Maar ik heb heel veel last van wat hij mij heeft aangedaan.' Waarop ik antwoordde: 'Ik geloof dat het nooit te laat is, zolang je nog leeft, om van deze kant iets voor de gestorvene te doen, om de onafgemaakte zaken tot een goed einde te brengen.' Ik suggereerde deze vrouw om voor de volgende ontmoeting op zoek te gaan naar waardevolle herinneringen die ze van hem had. 'Er moet toch een aanleiding zijn geweest waarom u met deze man getrouwd bent? Wat heeft u toen geraakt? Waarom heeft u zich met hem verbonden? Probeert u als met een vergrootglas te kijken naar de kostbare momenten uit uw ontmoetingen. Vertelt u me daarover.' Enige tijd later bezocht ik deze vrouw weer. Ze vertelde wat ze uit haar herinnering had opgediept. Ze beschreef ook de

Lewis Smeedes

*Vergeven betekent een gevangene zijn vrijheid teruggeven
en tot de ontdekking komen dat jijzelf die gevangene was.*

hindernissen. De aversie tegen iemand kan zo groot zijn, dat je eigenlijk niet wilt kijken naar datgene wat je met de ander verbonden heeft. Maar ze merkte, dat ze na die maand anders naar de gestorvene keek en enigszins kon relativeren. Het was niet allemaal negatief geweest. En in een proces van vele maanden merkte je, dat deze vrouw door de tijd heen niet alleen anders naar de gestorvene ging kijken, maar ook anders keek naar haar eigen aandeel in de verwikkelingen. De tijd speelde in dit proces een heel belangrijke rol.

Het Duitse spreekwoord zegt: des Menschen Engel ist der Zeit (de tijd is onze engel). Wij zeggen: de tijd heelt alle wonden. Toen tenslotte deze vrouw zelf voor haar naderende einde stond, kon ze anders naar zichzelf en naar de ander kijken. Ze kon de gestorvene vergeven, in het besef dat ze hem weldra zou ontmoeten. De eerste stap in dit proces is: maak je eigen wat je vreemd is. Verplaats je in het standpunt van de ander en doe dat vooral tijdens het leven. Straks, in het leven na de dood, is er geen 'speelruimte', geen vrijheid meer, maar word je met onherroepelijke feiten en gevolgen geconfronteerd. Dit kleine voorbeeld illustreert wellicht dat het voor vergeving nodig is, om je eigen standpunt te verlaten

*'Verdrijving uit het paradijs' Giovanni di Paolo (1445),
New York*

en je te verplaatsen in het standpunt van de ander. Dat is heel moeilijk, vooral als iemand je buitengewoon gekwetst heeft. Dan zijn de standpunten verhard.

De eerste stap

Tijdens het leven kun je een 'voorschot' op het *kamaloka* nemen. Het *kamaloka* is het gebied in het leven na de dood, waar de gestorvene wordt geconfronteerd met de gevolgen van zijn daden. Daar moet hij zich verplaatsen in de beleavingswereld van de ander, met wie hij in lief en leed, in schuld of vergeving, verbonden is geweest in het leven op aarde. Het *kamaloka* is een plek waar je eigenlijk niets anders wilt dan de ontbering, de loutering (*purgatorium*) door-

Mahabharata, XII, 374

*Als een vijand naar uw huis komt, moet zelfs hij een passend welkom krijgen.
Een boom onthoudt zijn schaduw niet aan degene die komt
om hem om te hakken.*

maken, om je gaandeweg geheel en al te verplaatsen in de belevingswereld van de ander. Aanduidingen daarvoor zijn er al in de bijnadoodervaring. Het bekende levenspanorama (de terugblik) is veel meer dan de terugblik op het eigen leven. De stervende kijkt niet meer alleen met zijn eigen ogen.

Een Vietnam-veteraan, die door blikseminslag een bijnadoodervaring doormaakte, schrijft in zijn terugblik hierop: 'Ik voelde niet alleen bij alle gebeurtenissen uit mijn leven hoe ik mij voelde, maar ik ervoer ook de gevoelens van de andere mensen om mij heen. Ik maakte deel uit van een kettingreactie van gevoelens, die mij toonden hoe diep wij elkaar beïnvloeden.' Juist gevoelens van gekwetstheid zijn het, die ons ten diepste met de ander verbinden. Reeds in de bijnadoodervaring ervaart hij de volledige empathie met de gevoelens van de ander, zowel ten goede als ten kwade. Tijdens de Vietnam-oorlog doodt hij met een salvo van mitrailleurvuur een aantal bewoners van een dorp. In de terugblik op zijn leven, die in de bijnadoodervaring spontaan ontstaat, verplaatst hij zich niet alleen in ieder van zijn slachtoffers, maar ook in de kettingreactie van emoties die de achterblijvende familieleden doormaken. Een overweldigende, bijna onverdraaglijke empathie verbindt hem met ieder van zijn slachtoffers.

Gelukkig is er ook een bescheiden tegenwicht, maar dat weegt zwaar voor de geestelijke wereld. Na de Vietnam-oorlog is hij een keer in New York en in een opwelling van medelijden nodigt hij een paar Vietnamese bedelaars uit om met hem een maaltijd te gebruiken in een restaurant. In de terugblik op het leven ziet hij de kleinste details van deze ontmoeting en voelt de vreugde en de dankbaarheid van elk van deze bedelaars, die gevoed en gelaafd worden.

We hoeven niet te wachten tot het *kamaloka*; we hoeven ook niet te wachten tot de bijnadoodervaring. We kunnen al proberen het karma te ordenen midden in het leven, zelfs als de knoop bij de ander nog vast zit. Hoe doe je dat, wanneer de ander nog niet aan vergeving toe is en je wilt in stilte de eerste stap doen?

De eerste stap die je kunt zetten is de poging, om je willens en wetens te verplaatsen in de belevingswereld van de ander. Daarbij helpt het, om je die ander ook voor te stellen, om je te verplaatsen in zijn fysiognomie, in zijn bewegingen, zijn taal, zijn manier van denken, zoals de toneelspeler die in zijn rol kruipt. Deze poging bewerkstelligt, dat je vroeg of laat anders naar de ander gaat kijken; dat je vervolgens in staat bent om hem anders dan voorheen te ontmoeten, ook als die ontmoeting woordeloos plaats vindt. Natuurlijk merkt de ander het – al is het niet met zijn gewone zintuigen – dat zijn lotgenoot 'huiswerk' heeft gedaan en in stilte gewerkt heeft. Vroeg of laat komt de boodschap aan.

Ook al kan de ander misschien tijdens het leven de beslissende stap niet zetten, dan nog herkent hij een andere werkelijkheid in het leven na de dood. Daarmee kunnen we voor de ander het *kamaloka* verlichten en kunnen we de ervaring in het leven na de dood voor de ander dragelijk maken. Rudolf Steiner is drastisch over onze haatgevoelens ten opzichte van de gestorvenen en zegt bij gelegenheid: 'Zoals vuur door de hand gemeden wordt, zo mijdt de gestorvene de haatgevoelens van de levenden'. Als hij zich daarmee zou verbinden, zou hij er door verzengd worden. De levende is door zijn haatgevoelens onbereikbaar voor de gestorvenen. Zonder vergeven geen leven! We moeten de titel uitbreiden: zonder vergeven geen leven na de dood. Want de gestorvene

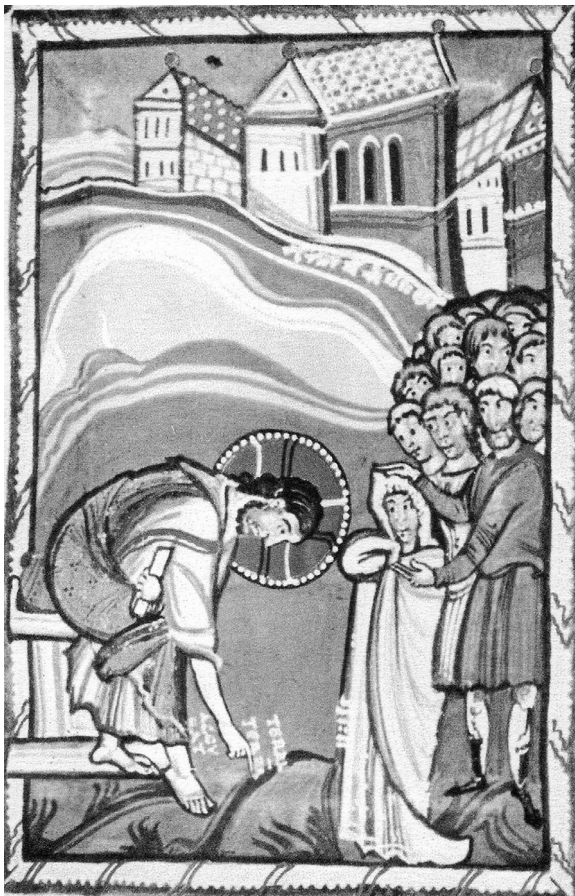
Madame de Staël

Alles begrijpen is alles vergeven.

wordt door de haatgevoelens van de levenden als het ware gekluisterd. Hij komt in een isolement waaruit geen verdere ontwikkeling mogelijk is. De ontwikkeling in het leven na de dood is voor een belangrijk deel afhankelijk van ons, de levenden. Moeten wij, de levenden, dat allemaal alleen doen? Daar heb je toch de engelen voor? Jazeker, maar de engelen zijn voor een groot deel afhankelijk van onze vergevingsgezindheid. De kracht die het lot weer in beweging kan brengen, is de kracht van de vergeving.

Deze kwaliteit speelt in het Oude Testament nagenoeg geen rol. Nergens vinden we in het Oude Testament het appèl aan de mens om te vergeven. Het Oude Testament culmineert in de uitspraak, dat God vergevingsgezind is, maar verder gaat het niet. De opdracht om te vergeven klinkt voor het eerst in het Nieuwe Testament. In zekere zin is dat het nieuwste wat het Nieuwe Testament kan brengen: Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren. Je zou er een is-gelijk-teken tussen kunnen zetten. God kan ons alleen vergeven als wij bereid zijn om de ander te vergeven.

Bij Mattheüs wordt deze bede verder ontwikkeld: 'Want wanneer gij de mensen hun overtredingen vergeeft, zal uw hemelse Vader ook u vergeven. Maar wanneer gij de mensen niet vergeeft, zal ook uw Vader u uw overtredingen niet vergeven.' In de geestelijke wereld is een oneindig potentiaal aan vergeving. God staat klaar om alles wat wij onszelf en anderen aandoen te vergeven, maar dat kan alleen als wij de eerste stap doen, anders veroordelen wij de goddelijke wereld tot machteloosheid.

'Christus en de overspelige vrouw: En hij schreef in de aarde', Evangelieboek Hitda van Meschede (11^e eeuw), Darmstadt

Levens lang

Zonder vergeven geen leven. Zonder vergeving kunnen we het leven voor de ander tot een hel maken. Omgekeerd kunnen we de hel waartoe de ander zich heeft veroordeeld tot een plaats van verlossing maken, wanneer wij de eerste stap van vergeving doen. We kunnen de dader uit zijn hel halen.

De 20ste eeuw zou je de eeuw van het geweld kunnen noemen. Natuurlijk is het geweld zo oud als de wereld, maar de 20ste eeuw met zijn twee wereldoorlogen stelt al

het geweld van daarvoor in de schaduw. In deze eeuw van geweld vind je grootse voorbeelden van vergeving, die illustreren dat degene die vergeeft zowel de ander als zichzelf uit zijn hel bevrijdt.

In het jaar 1972 werd de wereld opgeschrikt door een foto die de voorpagina's van alle kranten haalde. Het was een foto van Kim Phuc, het meisje dat in de Vietnam-oorlog door napalm werd verminkt en samen met haar broertje en zusjes het dorp uitvluchtte. Omdat haar hele lichaam met brandende napalm bedekt was, scheurde zij de kleren van haar lichaam en liep in de lens van de oorlogsfotograaf. Deze man bracht haar naar het ziekenhuis, waar ze na maanden van verpleging voor de rest van haar leven verminkt uitkwam. Deze foto leidde in de westerse wereld tot hevige opstand tegen de Vietnam-oorlog. Kim Phuc vroeg op latere leeftijd politiek asiel aan en kwam in Canada terecht waar ze bekend werd als: het meisje van de foto.

In de jaren '90, toen een grote herdenkingsbijeenkomst werd gehouden voor Vietnam-veteranen, werd zij uitgenodigd om voor enkele duizenden soldaten haar verhaal te houden. De angsten en nachtmerries kwamen bij haar terug, maar ze stemde erin toe om haar ervaringen over de oorlog te vertellen. In de bange nachten die voorafgingen aan deze ontmoeting vroeg ze zich af: zit de piloot, die die napalmbom heeft geworpen bij het publiek? Zo begon ze ook haar lezing: 'Het kan zijn dat degene die mij verminkt heeft hier zit, maar we kunnen de geschiedenis niet veranderen. Laten we tenminste ons best doen voor het heden en voor de toekomst.'

Toen ze haar verhaal gehouden had, kreeg ze een staande ovatie. Bij het weggaan werd

haar een briefje in de hand gedrukt. Eenmaal buiten de zaal las ze de woorden: 'Ik was de man die de bom gooide, John Plummer.' In de gang werd ze nog lang tijd staande gehouden door mensen die zich om haar heen verdrongen en vragen stelden, totdat iemand tegen haar zei: 'Hij staat achter je.' Toen ze zich omdraaide, zag ze aan het gezicht dat dit de dader was. Hij kon niets anders zeggen dan: 'Vergeef mij, Kim.' In het halve uur dat daarop volgde was er niets anders dan tranen en woordeloos vergeven, zodat ze, terugkijkend op deze cruciale ontmoeting, kon schrijven: 'Mijn leven is geruïneerd. Ik leef met nachtmerries, mijn huid is verschrompeld. Ik zal nooit meer de oude worden, maar ik heb de dader gezien. Zijn leven bestaat uit nachtmerries, zijn huwelijk is stukgelopen, hij is een wrak geworden. Maar ik heb iets kunnen doen. Ik heb door een gebaar van vergeving zijn schuldgevoel kunnen verlichten. Vergeving is sterker dan napalm.'

Van een misdaad wordt wel eens gezegd: de dader komt altijd terug op de plaats, waar hij zijn misdaad heeft gepleegd. Dat hoeft niet uiterlijk en letterlijk te zijn, maar schuld is iets wat mensen met elkaar verbindt. Schuld is in zekere zin het meest sociale wat er bestaat, want we hebben er allemaal mee te maken. Vroeg of laat komen dader en slachtoffer elkaar weer tegen. Als dat tijdens het leven niet gebeurt, dan is het onherroepelijk in het volgende leven. Maar dan is het van het allergrootste belang hoe slachtoffer en dader elkaar ontmoeten. Van beide kanten kan er iets gebeuren om de kloof te overbruggen. Dader en slachtoffer, schuldenaar en degene die vergeving wil schenken zijn levens lang met elkaar verbonden.

Inayat Gayan

*De liefde die zich uit als verdraagzaamheid, als vergevensgezindheid,
die liefde heelt de wonden van het hart.*

Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Heinrich Ogilvie – mens van de daad

door Paul-Philippe Stevens (student priesterseminarie Stuttgart)

Phoenix

*Vlam in mij, laai weer op;
hart in mij, heb geduld,
verdubbel het vertrouwen –
vogel in mij,
laat zich opnieuw ontvouwen
de vleugelen,
de nu nog moede en grauwe;
o, wiek nu op uit verbrande takken
en laat den moed
en uwe vaart niet zakken;
het nest is goed,
maar het heelal is ruimer.*

Hendrik Marsman

De woorden van de dichter Hendrik Marsman zijn naar mijn mening karakteristiek voor de sterke, initiatiefrijke, vurige mens Heinrich August Paul Jakob Ogilvie (* 18-7-1893 Schleusingen (D), † Zeist 15-2-1988). Een pionier van de Christengemeenschap, die het woord bij de daad voegt, weet wat hij wil en veel in beweging brengt.

Zijn strenge vader was advocaat en notaris en stamde uit een adellijk Schots geslacht. Zijn moeder was de dochter van een rector van een gymnasium. Zij bracht zes kinderen ter wereld, waarvan Heinrich het derde kind en de oudste zoon was.

In zijn eerste levensjaren was Heinrich allesbehalve een gezond kind. Zijn leven werd bepaald door ziekte en zwakte, kinderziektes maakte hij dubbel of drievoudig door. Zo

moest hij van zijn arts twee jaar lang vastgebonden liggen, omdat men meende dat zijn rug door een val beschadigd was. Door de voortdurende confrontatie met zijn zwakke constitutie verzamelde hij veel innerlijke kracht.

Op school werd hij voor een dromer uitgemakkt en veel geplaagd. Zijn medeleerlingen gingen zelfs zover, dat zij hem telkens weer hardhandig met gespreide armen en benen tegen de muur aandrukten: kruisigen heette dit spelletje. Heinrich moest deze pijnlijke vernedering herhaaldelijk ondergaan, maar op een goede dag werd het hem teveel. Een uitbarsting van woede bracht de oplossing: zijn boosdoeners sloegen op de vlucht.

Ingrijpend was voor hem het overlijden van zijn moeder, toen hij tijdens de zomer aan de Noordzee op vakantie was. Hij was toen twaalf jaar oud. Door het verdriet om haar dood rijpte een innerlijk besluit: hij wilde geestelijke worden, om de mensen de ware werkelijkheid waarin wij leven te laten zien...

Onrustige tijden

Na het behalen van zijn schooldiploma studeerde hij theologie. Naarmate zijn studie vorderde, raakte hij steeds meer in twijfel over het geloof: is het verschijnen op aarde van Jezus Christus een geschiedkundig feit geweest of was het alleen maar een mythe, een ideaalbeeld waarvan het evangelie getuigt? Toen in 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak, meldde hij zich vrijwillig als soldaat. Na twee weken aan het front – waar hij de dood dagelijks in de ogen zag –

raakte hij zwaargewond en werd met een verbijzeld bovenbeen afgevoerd. Zeven maanden later verliet hij als invalide het hospitaal en voltooide het eerste deel van zijn theologiestudie. Inmiddels was hij weer in het leger en had een belangrijke ontmoeting met een eenvoudig gelovige katholieke soldaat. Deze bezat zo'n innige goedheid en liefde voor de medemens, dat Heinrich met hem een wezenlijke ontmoeting had: hij ontdekte de werkelijkheid van de levende Christus in een ander mens. En hij besloot: daaraan wil ik mijn leven wijden.

Na beëindiging van de oorlog leidde hij een soort studentenwoongemeenschap in Halle aan de Saale en sloot in 1921 zijn studie theologie met de laatste examens af. De mogelijkheid om als dominee te werken sloeg hij af. Heinrich Ogilvie wilde iets voor jonge mensen doen die onder de oorlog geleden hadden. Hij nam het initiatief een woon- en werkproject voor deze mensen te beginnen. Met dit ideaal voor ogen begon hij in het dorpje Redentin als knecht op een boerderij te werken, om zodoende de mogelijkheden van een landbouwbedrijf te leren kennen. In deze tijd verloofde hij zich met Margarethe Schulze, die hem vanaf dat tijdstip als trouwe levenspartner en moeder van hun vier kinderen tot aan haar dood in 1978 zou ondersteunen.

De stichting van de Christengemeenschap

In de zomer van 1921 stond plotseling een jonge man in de stal waar Heinrich bezig was. Het was de student Gottfried Husemann, die over de kosmische Christus vertelde en hem uitnodigde naar Dornach te komen. Hier zou onder leiding van Rudolf Steiner een cursus voor theologen (de zgn. Herbstkurs) gehouden worden, die naar een vernieuwing van het religieuze leven op zoek waren. Heinrich wees deze uitnodiging van de hand en stuurde Gottfried Husemann weg. Margarethe drukte hem op het hart: "Haal deze man terug, dit is jouw weg!", maar Heinrich sloeg dit voorstel in de wind.

Tijdens de winter van 1921/1922 hoorde hij voor het eerst Rudolf Steiner zelf spreken. Hij was diep onder de indruk van deze mens. Bij het lezen van zijn werk *Hoe verkrijgt men bewustzijn op hogere gebieden?* zei Heinrich, nadat hij de helft gelezen had: "Het is een voortreffelijk boek, alleen is het niets voor mij!". Toch vond hij stap voor stap een toegang tot de antroposofie.

In 1922 werd hij assistent aan de volkshoogeschool in Kassel. Hier leerde hij Richard Gitzke kennen, een jonge theoloog die in september 1921 in Dornach aan de cursus over religieuze vernieuwing van Rudolf Steiner had deelgenomen. Heinrich bezocht zijn voordrachten en werd zich bewust van de betekenis van de sacramenten. Zo besloot hij om mee naar Breitbrunn te gaan (augustus 1922), waar de volgende bijeenkomst van deze religieuze vernieuwingsbeweging zou plaatsvinden. Aanvankelijk keek hij de kat uit de boom, maar al snel kwam hij tot het "intuïtieve inzicht, dat werkelijk vrije gemeenten, gedragen door een objectief sacramentele cultus, de bron en tegelijkertijd de praktische oplossing kunnen zijn voor de problemen binnen de sociale samenleving". Zo besloot hij mee naar Dornach te gaan, om als één van de 45 deelnemers aan de stichting van de Christengemeenschap mee te werken. Hij werd op 16 september 1922 – 29 jaar oud – tot priester gewijd.

Heinrich Ogilvie nam het besluit om in Dortmund een gemeente te stichten. Zijn vrouw was hem nagereisd. Op 10 februari 1923 werd in Witten-Annen hun zoon Friedrich geboren. Aangezien de financiële middelen ontbraken om zijn familie te onderhouden, werkte hij tien uur per dag in de kolenmijnen van Witten-Annen. 's Avonds voerde hij gesprekken, gaf cursussen en voordrachten en legde zodoende de eerste grondslag voor het gemeenteleven. Na een half jaar in de kolenmijnen gewerkt te hebben, moest hij vanwege zijn gezondheid dit werk opgeven. In de herfst van 1923 werd de eerste mensenwijdingsdienst gecelebreerd. De gemeente was nu ook enigszins in staat een geestelijke te onderhouden.

De eerste Nederlandse gemeenten

Nadat Emil Bock op zijn terugreis van Engeland in Den Haag door actieve antroposofen benaderd werd met de vraag, of de Christengemeenschap ook in Nederland zou kunnen beginnen, werd Heinrich Ogilvie gevraagd om ook hier een gemeente te stichten. Eind januari 1926 vertrok hij naar Den Haag, liet zijn vrouw en kinderen voorlopig in Dortmund achter en moest zich stapsgewijs in een nieuw taalgebied inleven. "Ik heb de Nederlandse taal geleerd zoals een kind dat doet: door te luisteren en na te zeggen, niet schools met grammatica en woordenboek. Na zeven weken begon ik in het Nederlands te dromen, voerde gesprekken in deze taal en liet me onophoudelijk verbeteren. Vooral met betrekking tot de uitspraak. Na drie maanden hield ik voordrachten en evangeliecursussen in het Nederlands." Op de vraag hoe hij zich in dit vreemde land voelde antwoordde hij: "Als vuur dat in het water gegooid werd!". Friedrich Rittelmeyer en Emil Bock kwamen naar Nederland om het begin van het werk te ondersteunen. In een reeks van voordrachten werd op verschillende plaatsen over de beweging tot religieuze vernieuwing

gesproken. Op Palmzondag werden de eerste openbare mensenwijdingsdiensten in het Duits gehouden door Emil Bock in Den Haag en door Heinrich Ogilvie in Amsterdam. Op de eerste zondag van de feesttijd van Johannes de Doper, juni 1926, werd in het Nederlands gecelebreerd.

Samen met de secretaris van de Broederschap van Kandidaat-Notarissen Gerrit Gerretsen, met Cornelis Los, leraar aan de Vrije School in Den Haag, met Ludovicus Mirandolle, student aan de kunstacademie en met Marie Bruinier, die een uitgesproken taalgevoel had, werkte Heinrich Ogilvie hard aan de vertaling van de mensenwijdingsdienst in het Nederlands. Hij gaf bovendien wekelijks cursussen over het evangelie, de sacramenten en over het sociale vraagstuk in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag.

In november 1926 werd in Den Haag met twintig leden de eerste Nederlandse gemeente opgericht. Ogilvie ontving een toelage en liet zijn familie overkomen. In december 1926 werden de eerste Nederlanders gewijd: Gerretsen en Los; zij kwamen in Den Haag te werken, terwijl Heinrich Ogilvie naar Amsterdam ging. Ondertussen had de familie een derde kind gekregen: Sonja. Met de éénjarige Sonja in de kinderwagen trok Grete Ogilvie erop uit om een woning in Amsterdam te zoeken: een huis voor de Christengemeenschap, tevens woonhuis voor de familie. Zo vond zij het huis in de Johannes Verhulststraat 41, waar de gemeente Amsterdam vanaf 1930 actief was. Vijf jaar later werd de Christengemeenschap officieel door de Nederlandse staat erkend. Ondertussen was Heinrich Ogilvie zelf bewindsdrager geworden (1938), Mirandolle en later Müller werkten als geestelijken mee in Amsterdam.

Vele vluchtelingen uit het Duitsland van 1933, dat door de nationaal-socialisten werd gezuiverd, vonden de weg naar het huis van de familie Ogilvie; men werd hier met open armen ontvangen. Vanaf mei

1940 was dit met de nodige risico's verbonden: joodse mensen werden begeleid of geholpen onder te duiken. In 1941 werd Heinrich Ogilvie officieel door de Gestapo verboden nog langer zijn beroep als geestelijke uit te oefenen. Hij werkte nu achter de schermen verder met zielzorggesprekken en cursussen. Regelmatig stonden Duitse soldaten in uniform en joodse mensen – met de gele davidster – naast elkaar aan het altaar bij de uitreiking van de communie.

Sociale impulsen verwerkelijk

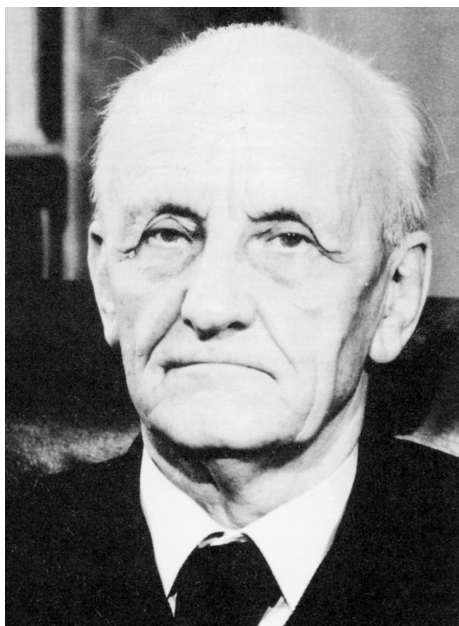
Tijdens de naoorlogse jaren werd door Heinrich Ogilvie's bemiddeling het landgoed Land & Bosch verworven. Dit conferentieoord werd een plek waar talloze cursussen, synodes en familiebijeenkomsten plaatsvonden. Mede door zijn inzet werd ook de financiering van Huize Valckenbosch in Zeist mogelijk en in de jaren daarna verzezen de kerkgebouwen in Zeist, Rotterdam en Amsterdam.

Een van zijn grootste verdiensten is de vertaling van het Nieuwe Testament uit het Grieks in een Nederlands, dat geschikt is

voor de cultus. Ieder jaar in de Paastijd krijgen vele jeugdwijdelingen deze bijbel geschenken. Ook de vertaling in het Duits stelde hij zich tot opgave. Over dit vertaalproces, dat aan het sterfbed van zijn vrouw plaatsvond, schreef Heinrich Ogilvie: "Tijdens de laatste weken van haar leven nam mijn vrouw actief deel aan de vertaling van de Paulusbrieven. Ik las de hoofdstukken die ik vanuit het Grieks in het Duits vertaald had mevrouw von Gleich voor, die met een Duits oor meeluisterde en verbeterde. Zij zat naast het bed van mijn vrouw, terwijl niet vast te stellen was of ze wakker was of sliep. Plotseling sprak zij dan 'dat is niet goed!' en, nadat ik het verbeterd had 'ja, dat is beter!'".

Na het overlijden van zijn vrouw leefde Heinrich nog tien jaar. Hij woonde intussen in Huize Valckenbosch. Tot ver in de tachtig werd het hem mogelijk gemaakt, de mensenwijdingsdienst te celebreren. "Ik mag nog niet sterven, dus moet ik werken!". Tot op het laatste moment van zijn leven bleef hij – ondanks alle lichamelijke ongemakken van de ouderdom – actief. Sprak hij in het openbaar, dan stond hij, omdat hij dat zo gewend was, vaak onder minutenlang gesteun op. Het getuigt van een diep menselijke impuls zich op te richten en uit de kracht van het ik te spreken. Zo schreef hij in zijn autobiografie (*Jakob, wo bist Du?*): "Ik leerde en oefende überhaupt niets meer uit eigen initiatief en wilsimpulsen te doen. Veeleer leerde ik kleine en grote verplichtingen die van dag tot dag, van uur tot uur op mij afkwamen, op te pakken en uit te voeren met de wilskracht die mij tegelijk met de opgave innerlijk toekwam".

Hij stierf op 94-jarige leeftijd aan de gevolgen van een longontsteking. Heinrich Ogilvie was een man van de daad, een mens die veel in beweging bracht en ook veel verwerkelijkte, waarvan wij nog steeds de vruchten plukken. Welke van zijn impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

De mensenwijdingsdienst

Christus in deze tijd

In maart van dit jaar bezocht de heer Hans-Werner Schroeder (zie In beweging Pinksteren 2008) enkele gemeenten van de Christengemeenschap in Nederland. In Zeist werd zijn toespraak opgenomen. Hieronder volgt een verkorte versie, vertaald door Marieke Anschütz (gemeente Zeist).

Toonbeeld van rust

Vanavond wil ik met u spreken over verschillende aspecten van de mensenwijdingsdienst en wel allereerst over het altaar zoals het concreet voor ons staat. We kunnen daar op drievoudige wijze naar kijken, zoals ook de godheid drievoudig is en tegelijk een eenheid. In het christendom is door de eeuwen heen veelvuldig nagedacht over dat thema: Drie is Een. De eenvoudigste versie van dit probleem heeft Angelus Silesius uitgedrukt in een van zijn korte gedichten:

*Dass Gott Drei-einig sei,/ Sagt dir ein jedes
Kraut,/ Wo Wurzel, Spross und Blüt'/ Im
Einem wird geschaut.*

*(Dat God Drie-enig is,/ Wordt in iedere
plant herkend,/ Waar wortel, blad en
bloem/ Als eenheid wordt erkend.)*

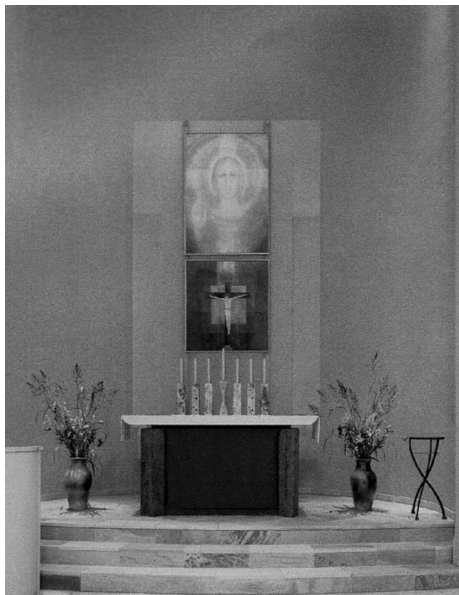
Wie bijvoorbeeld de roos kent, zal de plant altijd herkennen, of hij nu de wortel ziet of alleen het blad of de bloem. Het is alledrie typisch 'roos', maar dan uiteengevouwen in een drieheid, die weer tot een eenheid wordt in het zaad. In de zaadkorrel liggen de drie elementen van de roos besloten. Als het zaad ontkiemt en opgroeit, vouwt de roos zich weer uiteen in wortel, blad en bloem.

En zo hebben we dan ook in het altaar een soort drie-eenheid voor ons. Allereerst is daar het 'lichaam' van het altaar, dat ons het geheim van de Vadergod, van de Oergrond voor ogen houdt. In de kleuren aan het altaar kunnen we iets herkennen van het geheim van de Zoon. En als de kaarsen aangestoken worden, ontvlamt voor onze ogen iets van het geheim van de Geest die het licht in de wereld brengt. Als we de cultusruimte binnengaan om deel te nemen aan de mensenwijdingsdienst,

kunnen we het altaar waarnemen zoals het daar staat: het wankelt niet, het kent geen stress, het is een toonbeeld van oneindige rust. Gisteren, eergisteren, vorig jaar, tien, twintig of meer jaren reeds staat het altaar daar. Als we de ogen sluiten, kunnen we iets van de rust van dat altaar in ons voelen binnenvloeden. Het is in deze tijd niet vanzelfsprekend om tot rust te komen. Bij gebed of meditatie kun je denken aan het altaar en de rust die daarvan uitgaat in je opnemen. Het is de rust van de eeuwigheid die met de Vadergod verbonden is, de 'eeuwige grond van al het vergankelijke bestaan'. Zo wordt het genoemd in de priesterwijding. Voordat de dienst begint, kun je proberen iets van die eeuwigheidsrust in je op te nemen.

Op het altaar ligt een kleurige doek. Wat wil die ons zeggen? In deze gekleurde doek verschijnt iets voor ons van wat Christus, de Zoon, in deze feesttijd innerlijk doormaakt. Dat kunnen we het beste ervaren in de Lijdenstijd, als de altaardoek enkele weken zwart is. Dat zwart vertelt ons wat Christus in deze tijd doormaakt. Waarom is dat zo? Natuurlijk gedenken we in de Christengemeenschap ook wat zich 2000 jaar geleden heeft afgespeeld. Maar de feesten betekenen voor ons niet uitsluitend herdenking. Het zijn ook feesten van het hier en nu, van datgene wat Christus in deze Lijdenstijd van 2008 heeft doorgemaakt. Hij heeft zich immers heel diep verbonden met de peilloze duisternis en de problemen van deze eeuw, met de afgrond van mensheid en aarde. Hij leeft mee met de mensen en houdt zich niet op afstand.

Juist in de Lijdenstijd wordt het duidelijk dat de godheid niet ver verwijderd is van de men-

Het altaar in de gemeente Keulen Oost

sen, maar dat hij met ons meeleeft, met ieder van ons verbonden is. Zo wordt dat ook op een bijzondere manier uitgesproken in de priesterwijding: "Waarheen gij gaat, wandelt Christus met u. Voel steeds Zijn tegenwoordigheid". Dat geldt niet alleen voor de priester in wording, maar voor iedere mens.

Dat is een oneindig diepe en misschien wel enigszins schokkende waarheid. Moet je dat geloven, dat Hij met iedere mens meegaat, met die miljarden mensen die op de aarde wonen; dat Hij ook met de ongeborenen en met de gestorvenen verbonden is? Ik moet bekennen dat het heel moeilijk is om je dat voor te stellen: dat hij meeleeft en meevoelt met iedere individuele mensenzijl.

In het Mattheüsevangelie wordt gezegd: "Wat gij gedaan hebt aan de geringste van mijn broeders, dat hebt gij aan Mij gedaan". Wij kunnen ons in ons bewustzijn met drie of vier mensen tegelijk verbonden voelen, maar de radius van het goddelijke bewustzijn is zo groot, dat het de hele mensheid kan omvatten. Als we in de Lijdenstijd het

zwart op het altaar zien, dan denken we eraan hoe de Christus zich opnieuw met de mensheid verbindt, ook in donkere tijden. Dan volgt het rood van Pasen. De duistere afgrond die met de mensheid is verbonden, wordt overwonnen. De dood is niet meer het laatste. De duisternis wordt omgewerkt tot een hogere kracht voor de toekomst. Dat lezen we af aan het rode Paaskleed.

Dan richten we onze aandacht op de witte doek waarmee het altaar wordt afgedekt en die het tot Avondmaalstafel maakt. Daarop staan de zeven kaarsen, rechtop. Ik ben altijd blij als de kaarsen niet te klein zijn. Spaarzaamheid is een deugd, maar op het altaar gelden andere criteria. Bij lange, hoge kaarsen is het beeld van het rechtop staan het sterkst. Die kracht van het 'kaarsrecht' staan hebben we nodig bij het voltrekken van de dienst. De mensenwijdingsdienst duurt vrij lang. Het is sociaal gezien tamelijk ongebruikelijk om van de onrustige, moderne mens te vragen een uur lang op zijn plaats te blijven zitten en niets te doen. Het kost soms moeite om rechtop te blijven zitten. Op het priesterseminarie in Stuttgart zie ik dat ook gebeuren, want de dienst begint daar om 7.15 uur. Dat is heel vroeg en dat valt de jonge studenten vaak zwaar. Ik raad ze dan aan om vooral naar de kaarsen te kijken en daar oprichtende kracht aan te ontfen.

Er is een moment in de dienst waarop je letterlijk kunt opstaan, dat is bij het lezen van het evangelie. Vrij en open kun je dan luisteren. Als je daarna weer gaat zitten, kun je innerlijk iets van dat 'opstaan' bewaren. In het seminarie heeft een groep studenten eens geprobeerd om de mensenwijdingsdienst geheel staande te volbrengen. Dat bleek veel te vermoeiend te zijn, dus na enige weken was dat weer afgelopen. Maar het blijkt dat je ook tijdens het zitten 'staande' kunt blijven.

Ruggengraat

In de mensenwijdingsdienst hebben we de prachtige gewoonte om zevenmaal een kruisteken te maken. Daartoe worden drie

vingers samen tot een eenheid gelegd, zodat je heel precies een kruis kunt tekenen over het voorhoofd, over kin en mond en over de borst, bij de woorden die dan aan het altaar worden gesproken. Rudolf Steiner heeft op een bijzondere manier over de menselijke hand gesproken. Hij zei: "Als je met helderziende blik naar de mens kijkt, zie je de aura om het hoofd prachtig stralen. Dat is heel bijzonder om te zien. Maar de menselijke hand is nog veel mooier: zij straalt en de vingers verspreiden licht, vooral als de mens vrolijk en opgewekt is."

Hoe is dat als wij de wijdingsdienst voltrekken? Stralen onze handen dan? Als wij een kruis tekenen op ons voorhoofd, op mond en kin, en op de borst boven het hart, dan doen we werkelijk iets aan dat lichaam. Er straalt iets uit van onze hand, waardoor een oprichtende kracht ontstaat. Van achteren hebben wij de ruggengraat waarmee we ons kunnen oprichten. Maar in de dienst vormen we als het ware zeven keer een

'ruggengraat' van voren. We tekenen ons lichaam een oprichtende kracht in. Dat correspondeert met de oprichtende kracht die we aan het altaar in de kaarsen zien; het is alsof ze iets van het opstandingsmysterie van Christus in zich dragen. Als de kaarsen worden aangestoken, komt daar een element bij. Wanneer de vlammen op de kaarsen verschijnen, de een na de ander, dan is dat niet alleen een uiterlijke verlichting, waardoor het wat lichter wordt op het altaar. Het is alsof tegelijkertijd iets van het licht uit de geestelijke wereld daarin opstraalt. Aan het eind worden de

vlammen weer gedoofd en het wordt weer donker. Toch voelen we dat onze ogen iets hebben gezien van het licht van de Geest, dat in de wijdingsdienst aanwezig was.

Dat licht is een realiteit. Eens vertrouwde een dame mij toe, dat ze veel troost en bemoediging vond in de gedachte, dat in de 20^e eeuw met al zijn verschrikkelijke oorlogen, deportaties, kampen en doden ook het licht van de mensenwijdingsdienst had gebrand, tot heil van de mensheid. Bij de stichting van de Christengemeenschap heeft Rudolf Steiner tot de eerste priesters gezegd: "U moet zich het volgende goed bewust zijn. Bij het opgaan van de zon brengt de dag de uiterlijke zon, dan wordt het licht op aarde. Als de mensenwijdingsdienst wordt gecelebreerd, komt er nog een ander soort licht in de dag."

We kunnen er nog op een andere manier naar kijken. De dag op aarde begint in de Stille Oceaan. Nu de mensenwijdingsdienst ook in Australië, in Nieuw-Zeeland en in Japan is aangekomen, wordt de dag al heel vroeg in het oosten van de aarde doordrongen met het licht van de dienst. Hieraan kun je denken als je de kaarsen op het altaar ziet stralen.

Offer

Nu zou ik graag nog iets willen zeggen over het tweede deel van de wijdingsdienst, namelijk het offer. Er wordt zo vaak de vraag gesteld: Welk offer breng je dan eigenlijk? Deze vraag is niet zo gemakkelijk te beantwoorden, omdat je het offer niet ziet. Enkele jaren geleden was ik in Nepal. Daar kun je nog meemaken wat een dierlijk offer betekent. Voor honderden altaren in het heilgdom van de godin Kali worden hanen of buffels geofferd. De vegetariërs onder de hindoes mogen een kokosnoot gebruiken. Terwijl oude mannen mantrische woorden spreken, worden de dieren geofferd, zodat het bloed en het kokosnat op het beeld van de godin terechtkomt. Het inlossen van geloften, die de jongemannen hadden afgelegd, bleek de achtergrond te zijn: als je dat offer niet brengt,

worden de demonen op je af gestuurd. Maar wat offeren wij dan eigenlijk? We offeren geen geld, ja misschien bij de uitgang. Maar dat hoeft niet meer bij de dienst. Je kunt ook zonder gift naar buiten gaan. In de katholieke kerk is het nog gebruikelijk, dat tijdens het Offertorium een geldzak doorgegeven wordt. Daar kan iedereen zijn munten of papiergeld instoppen. Zo weet je wat je offert. Maar wat offeren wij dan? Het offer in de mensenwijdingsdienst wordt voltrokken 'uit ons reine denken, ons liefhebbende hart, onze willende overgave'. Wij offeren vanuit onze liefde tot Christus, onze overgave aan God. Wij maken van het offer geen ruilhandel. We zeggen niet: ik geef u een haan en dan moet u ervoor zorgen dat ik door dat examen kom. Dit soort marchanderen met Onzelveheer komt in de Christengemeenschap niet voor.

Ik herinner me nog goed, dat ik als leerling op een gymnasium krachtig gebeden heb voor een proefwerk. Ik wist dat het erop aan kwam, maar ook dat ik vanwege de oorlog nog veel hiaten had in mijn kennis. Ik heb weliswaar geen haan geofferd, maar ik heb Onzelveheer wel om hulp gevraagd. Het resultaat was desondanks slecht en dat betekende een schok voor mijn religieus beleven: of Hij wilde niet helpen (misschien had Hij helemaal niet geluisterd toen ik dat gebed zei), of Hij kon niet helpen, wat nog erger was. Wellicht waren er nog andere mogelijkheden, maar pas veel later werd het mij duidelijk: dat wat de mens zelf kan doen, dat moet hij niet overlaten aan Onze-lieveheer. Want als mijn gebed wel verhoord was, dan had ik mij niet meer zo goed ingespanssen, het kwam toch wel voor elkaar. Dus ruilhandel bedrijven met God kan ook met gebed: ik doe iets voor u, ik verwacht dat u iets voor mij doet. In de Christengemeenschap hebben we een ander uitgangspunt: uit ons reine denken, ons liefhebbende hart, onze willende overgave.

Als ik over deze dingen nadenk, komt mij een beeld voor ogen: in een stadsbus vol mensen die moe van hun werk komen, met grauwe

onwillige gezichten, stapt een moeder in met een heel jong kind dat straalt en lacht. Dan veranderen ineens de gezichten, er wordt teruggelachen, de harten openen zich, niet omdat men iets van het kind verwacht, want het kind kan niets geven. Het is een liefdevol meevoelen met dat kind, onzelfzuchtig. Kan zo iets ook ten opzichte van God? Kun je je hart ook openen voor de godheid en voelen hoe iets uit ons hart de godheid tegemoet stroomt? Denk aan de beginwoorden van het offer "Tot U wende zich mijn willen...". Het is zo moeilijk erover te spreken, omdat je het niet zien kunt. Het is echter een werkzame geestelijke kracht, die zijn uitdrukking vindt in de opstijgende wierook tijdens het offer. Dan zie je als het ware voor ogen, dat de gemeente deze liefdevolle kracht uitstraalt en laat opstijgen tot de godheid, zodat deze er iets mee kan doen. In Joh. 4 staat: "De godheid zoekt die hem vereren." Ook hier weer het opstijgende, oprichtende element.

Voor de wereld

Tot slot wil ik nog iets toevoegen, iets wat mij na aan het hart ligt met betrekking tot de mensenwijdingsdienst, maar waar tot nu toe niet zo vaak over gesproken is. In de tijd dat de Christengemeenschap gesticht werd, waren er ongeveer veertig mensen die daartoe bereid waren, voor het merendeel protestanten. Deze protestanten hadden het verschrikkelijk moeilijk met de cultusdienst. Rittelmeyer, Bock, Frieling, Ogilvie – zij hadden niets met een cultische dienst. Maar Rudolf Steiner zei meteen aan het begin: "Als u iets voor het christendom wilt doen, dan moet het een cultusdienst zijn". Rittelmeyer was verbijsterd, de anderen ook en je kunt aflezen uit de voordrachten uit die tijd hoe zwaar het Rudolf Steiner viel om dit duidelijk te maken.

Kort voor de stichting in september 1922 kwam Rittelmeyer met Bock naar Dornach. Zij hadden nog een gesprek met Rudolf Steiner en Rittelmeyer vroeg nog eens naar de cultus: "Hoe moet dat dan gaan?"

Bijna dood

**Eindeloos bewustzijn –
Een wetenschappelijke visie
op de bijnadoodervaring**

Pim van Lommel, Ten Have 2007

door Inica Loe (gemeente Amsterdam)

"Tijd bestond hier niet en een liefdevolle rust ging er door het veld, de stroming en mij heen, heel even (...) was ik een fractie compleet één met hen. Ik weet niet of ik hen aanraakte of dat ik wérd aangeraakt. Dit moment van eeuwige alwetendheid blijft onbeschrijfelijk. De golf van liefde en de explosie van informatie was overweldigend." Het terugkomen in haar lichaam was pijnlijk en frustrerend. Na terugkeer in haar

lichaam verlangde ze zo terug naar die andere wereld, dat ze een poging tot zelf-doding deed. Dit veroorzaakte een tweede bijnadoodervaring (BDE), die heel akelig uitpakte: "Deze laatste BDE heeft mij echter het meest over liefde en bewust willen zijn geleerd, omdat ik tot in mijn tenen zelf diende te voelen wat de vrije wil, geloof en liefde kan bewerkstelligen (...)."

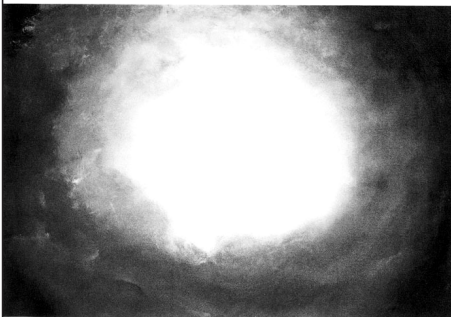
Pim van Lommel, van 1977 tot 2003 cardioloog in Arnhem, heeft onderzoek gedaan naar de bijnadoodervaring onder Nederlandse patiënten met een hartstilstand; 62 van de 344 ondervraagde patiënten blijken een BDE te hebben gehad. Hij heeft hiervan verslag gedaan in het gerenommeerde medische tijdschrift *The Lancet*. Van Lommel geeft overal ter wereld lezingen over zijn onderzoek; zijn boek is in Nederland een groot succes.

'Eindeloos bewustzijn' doet uitgebreid verslag van de verschillende elementen van een BDE en de innerlijke veranderingen die een BDE bij een mens teweeg kan brengen; het beschrijft verder een mogelijke wetenschappelijke verklaring voor de BDE. Onderzoek vanuit de kwantumfysica toont aan, dat bewustzijn non-lokaal (dus overal) aanwezig is, maar niet meetbaar in de fysieke wereld. Deze continuïteit van bewustzijn is wat tijdens een BDE ervaren wordt. Van Lommel toont met vele voorbeelden aan, dat de heersende materialistische visie op leven en dood hierbij tekortschiet.

De combinatie van intieme, soms bijna mystieke ervaringen met een wetenschappelijke manier van kijken en redeneren heeft iets heel troostrijks. Veel verhalen voelen vanuit de antroposofie en het waken vertrouwd aan. Wat wij normaal pas na de dood tegenkomen wordt nu al tijdens het leven ervaren. Dat kan heel confronterend zijn. Iemand noemde dat in het boek 'het sociaal

Pim van Lommel

Eindeloos bewustzijn

EEN WETENSCHAPPELIJKE VISIE OP DE
BIJNA-DOOD ERVARING

overlijden van de vroegere persoonlijkheid'. Mensen met een BDE maken in de jaren daarna positieve innerlijke veranderingen door. Of dit proces goed op gang kan komen is echter mede afhankelijk van de reactie van de omgeving. Ongeloof en afwijzing kunnen leiden tot grote eenzaamheid. Daarom is het goed, dat er nu openlijk gesproken kan worden over deze ingrijpende ervaringen. Soms ervaren mensen tijdens een BDE een soort 'hellevaart', die kan leiden tot ernstige schuldgevoelens over zichzelf. Onderzoek wijst echter uit dat ook een 'hellevaart' nog positieve gevolgen kan hebben. Een BDE kan overigens ook optreden in niet levensbedreigende situaties, zoals een wandeling in de natuur, tijdens meditatie of gedurende een depressie of crisis.

Pim van Lommel pleit voor een meer menselijke benadering van patiënten en hun familie. Uit de BDE-verhalen blijkt dat mensen die 'hersendood' zijn de gesprekken over hun lichaam heen soms feilloos kunnen volgen. Een vrouw hoorde tijdens haar coma hoe de arts haar man tot 'passieve levensbeëindiging' wilde overhalen. Het was verschrikkelijk geweest om niet te kunnen vertellen dat ze wilde blijven leven.

Pim van Lommel is verbonden aan Stichting Merkawah (www.merkawah.nl).

Redding van de wetenschap

Hoe de stof de geest kreeg: de evolutie van het ik

Arie Bos, Christoffor 2008

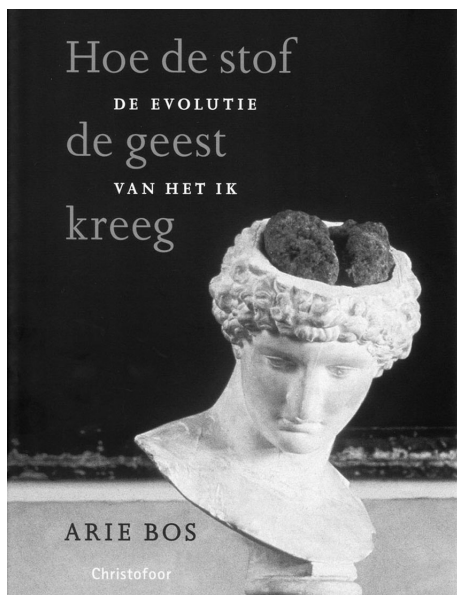
door Rob Zijlma (gemeente Alkmaar)

"De stof heeft nooit de geest gekregen. Het is andersom. De geest heeft de stof voortgebracht. En het leven en het bewustzijn. Maar de geest verbindt zich op geen enkele manier zó met de stof als bij het wezen dat vrij genoeg is om zichzelf te sturen: de mens." Zo eindigt het boek van Arie Bos.

Een bevrijdende conclusie in het religieus-wetenschappelijke strijdveld. Als je Richard Dawkins' filippica tegen religie hebt gelezen (*God als misverstand*, Nieuw Amsterdam Uitgevers 2006), dan bekruipt je een ongemakkelijk gevoel. In een nogal populaire stijl veegt hij de vloer aan met alle 'oude' boeken, met fundamentalisme, met alle ellende die uit georganiseerde godsdienst is voortgekomen. Twee zwaarden heeft hij en hij strijdt er vaardig mee: het ene is een absoluut 'geloof' in de wetten van de evolutie, het andere dat wetenschap beslist iets kan, mag en moet zeggen over religie. Andersom mag niet van hem; religie, filosofie, levensbeschouwing kunnen en mogen niets zeggen over de wetenschap.

En dan verschijnt dit boek van Bos, een wetenschapper die de kloof tussen levensbeschouwing en wetenschap juist tracht te dichten, door aan te tonen dat die beide werelden elkaar kunnen ondersteunen, kunnen bevruchten, ja, in wezen zonder elkaar niet kunnen bestaan. In zijn boek wordt een aantal gangbare wetenschappelijke theorieën op paleontologisch, celbiologisch, chemisch, astronomisch en psychologisch terrein kritisch bekeken. In een goed leesbaar betoog (alle ècht ingewikkelde zaken staan in de Noten, of in de Bijlagen) geeft Bos aan hoezeer die gangbare theorieën theorieën zijn waarbij al vele wetenschappers kanttekeningen hebben geplaatst, of waar zij zich, eveneens op wetenschappelijke gronden, tegen hebben gekeerd.

Eén van de belangrijkste aspecten van dit boek is, dat ondubbelzinnig aangetoond wordt dat de evolutie (en daarmee, teruggaand in de tijd, het ontstaan van leven en daarmee dus weer het ontstaan van het heelal) niet een proces van toeval of van natuurlijke selectie is, zoals Darwin en zijn opvolgers dachten. Integendeel, het is een proces dat een doel heeft en onverbiddeleijk leidt naar het ontstaan van bewustzijn, vrijheid en uiteindelijk van het 'ik'. Maar bewustzijn, vrijheid, en het 'ik' zijn geen

doelen op zich. Ook deze zijn voorwaarden voor iets anders, namelijk voor de moraliteit, het kunnen kiezen tussen goed en kwaad en uiteindelijk de liefde. De sturing achter dit fenomeen ziet hij niet als iets mechanisch. Om op eigen terrein met de wetenschap te kunnen communiceren, gebruikt hij voor die sturende werking het begrip 'informatie (veld)', 'informatieniveau' of 'structuur' of (en aarzelend) het begrip 'geest'. Bos geeft daar een plausibele wetenschappelijke verklaring voor (fotonenvelden).

De strekking van het boek is dat de geest het leven heeft voorgebracht. En dit leven streeft in de evolutie naar vrijheid en bewustzijn, naar het ontstaan van het ik en naar de liefde. Je zou kunnen zeggen dat hiermee het religieuze en spirituele is gered. Niet alleen op het gebied van de levensbeschouwing, de filosofie en de religie, maar ook en juist op het terrein van de wetenschap. En niet om te bekeren, te bestrijden of te moorden, maar om vergeving, verzoening en respect voor het leven en de levenswijze van de ander. In al zijn wetenschappelijkheid een door en door religieus boek!

Ontvangen boeken

De Stichting Stefan Lubienski heeft in het kader van haar 25-jarig bestaan twee nieuwe titels van de Pools-Nederlandse auteur Stefan Lubienski uitgebracht: 'De evolutie van de materie', over het ontstaan en de toekomst van de aarde, en 'Mens en kosmos', over de innerlijke opgaven van de mens in de aarde-evolutie.